

Sygn. akt II UK 104/12

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 listopada 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Beata Gudowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jerzy Kwaśniewski

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z wniosku Z.W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 23 listopada 2012 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 7 listopada 2011 r., sygn. akt [...]

1. oddała skargę,

2. przyznaje radcy prawnej J.M. kwotę 229,15 zł (dwieście dwadzieścia dziewięć 15/100) tytułem zwrotu kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 7 listopada 2011 r. zmienił - na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w B. - wyrok Sądu Okręgowego w B. z dnia 24 listopada 2010 r. i oddalił odwołanie Z.W. od decyzji organu rentowego. Odwołaniem objęta była decyzja w przedmiocie odmowy ustalenia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym wobec niespełnienia przewidzianego w art. 184 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r., Nr 153, poz. 1227 ze zm.) wymagania wykonywania pracy w szczególnych warunkach. Sąd drugiej instancji, uwzględnivszy zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. i sprzeczności istotnych ustaleń ze zgromadzonymi dowodami, ustalił, że w okresie od dnia 1 września 1971 r. do dnia 30 września 1980 r. ubezpieczony był zatrudniony w Wojskowym Rejonowym Zarządzie Kwaterunkowo-Budowlanym w B. na stanowiskach elektryka-nawijacza, elektromontera-nawijacza i elektryka/elektromontera-nawijacza brygadzysty i stwierdził, że praca ta nie stanowiła pracy w energetyce - związanej z wytwarzaniem i przesyłaniem energii elektrycznej i ciepłej oraz przy montażu, remoncie i eksploatacji urządzeń elektroenergetycznych i ciepłych, wymienionej w dziale II wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej - rozporządzenie w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach). Nie była to – w konsekwencji – praca na stanowiskach “elektromonter sieci i urządzeń elektroenergetycznych” wskazanych w pkt 1 działu II wykazu A, stanowiącego załącznik do zarządzenia Ministra Obrony Narodowej Nr 48/MON z dnia 12 września 1983 r. w sprawie prac wykonywanych w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. Roz. MON z 1983 r. Nr 48, poz. 53).

Skarga kasacyjna ubezpieczonego została oparta na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego. Zarzucając błędną wykładnię pkt 1 działu II wykazu A, stanowiącego załącznik do zarządzenia Ministra Obrony Narodowej nr 48/MON

z dnia 12 września 1983 r. w związku z § 1 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego i przyjęcie, „że praca w szczególnych warunkach sklasyfikowana w tym przepisie musi być wykonywana w ramach wąsko pojmowanej branży energetycznej”, niewłaściwe zastosowanie art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 4 ust. 1 rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach przez ich i odmowę przyznania prawa do emerytury, pomimo spełnienia do niej przesłanek, błędną wykładnię art. 32 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i przyjęcie, że nie jest konieczne ustalenie rzeczywistego zakresu wykonywanych prac i ocena, czy prace te są pracami o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającymi wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia oraz naruszenie art. 32 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 1 i 2 zarządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 kwietnia 1988 r. w sprawie ustalania w układach zbiorowych pracy stopni szkodliwości dla zdrowia, szczególnej uciążliwości i niebezpieczeństwa występujących na stanowiskach pracy, uzasadniających dodatkowe wynagrodzenie poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że dla stwierdzenia zatrudnienia w szczególnych warunkach obojętny jest fakt otrzymywania dodatku za pracę w warunkach szkodliwych, posiłków regeneracyjnych i rzeczywistego świadczenia pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia.

Skarżący zarzucił także naruszenie przepisów postępowania - art. 278 § 1 w związku z art. 227 k.p.c. i art. 232 zdanie drugie k.p.c. przez ich niezastosowanie oraz art. 278 § 1 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i „sięgnięcie po opinię co do kluczowej dla sprawy okoliczności do jednostki, która nie może pełnić roli biegłego i oparcie rozstrzygnięcia na tej opinii”. W ocenie skarżącego, przepisy § 1 ust. 2 i 3 rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach „nie mogły być interpretowane w ten sposób, że pracownicy zatrudnieni na stanowiskach niewymienionych w wykazach branżowych nie mieli prawa do świadczeń emerytalnych przysługujących ze względu na wykonywanie pracy w szczególnych warunkach, pomimo że pracę taką

faktycznie wykonywali”. Podkreślił, że Sąd oparł się na brzmieniu nazwy jego stanowiska pracy, mimo że nie istnieje zamknięty katalog nazewniczy, który przyporządkowywałby konkretne obowiązki pracownicze do jednego, precyzyjnie określonego stanowiska. Zdaniem skarżącego, Sąd nie był uprawniony ani kompetentny, by rozstrzygać o wykonywaniu przez skarżącego pracy w szczególnych warunkach bez skorzystania z opinii biegłego o kwalifikacji bardzo specyficznych zajęć technicznych i o charakterze urządzeń, które skarżący remontował i naprawiał. Na koniec skarżący zarzucił bezkrytyczne kierowanie się stanowiskiem Ministerstwa Obrony Narodowej w piśmie z dnia 7 września 2011 r. stwierdzającym, że praca ubezpieczonego nie była pracą wykonywaną w szczególnych warunkach.

Obejmując zaskarżeniem wyrok Sądu drugiej instancji w całości, ubezpieczony wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania albo o zmianę zaskarżonego wyroku i przyznanie prawa do emerytury.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Ustalenie prawa do emerytury przed ukończeniem wieku 65 lat przez mężczyznę urodzonego po dniu 31 grudnia 1948 r. wymaga - stosownie do art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - osiągnięcia przez niego w dniu 1 stycznia 1999 r. (wejścia w życie ustawy) okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat. Jeżeli pracownik wykonywał prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach wynosi co najmniej 15 lat (§ 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach).

Zatrudnienie w szczególnych warunkach ocenia się według przepisów powołanego rozporządzenia jako przepisów dotychczasowych, do których odsyła art. 34 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń

Spółecznych. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01 (OSNP 2002 nr 10, poz. 243) stwierdził, że odesłanie nie obejmuje przepisów kompetencyjnych, lecz dotyczy rodzajów prac, stanowisk, warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury. To pozwala na wniosek, że „przepisami dotychczasowymi”, o których mowa w odesłaniu, jest § 2 ust. 1 rozporządzenia, stanowiący, iż okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy w warunkach wyszczególnionych w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia. Treść wykazów stanowi odniesienie dla ustalenia wykonywania pracy w szczególnych warunkach także po zmianie ustawą z dnia 27 marca 2003 r. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 56, poz. 498) treści art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, polegające na wprowadzeniu definicji podmiotów uprawnień, o których mowa w art. 32 ust. 1, i odpowiednio art. 184 ustawy, tj. pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

Nie jest w takim razie trafne zawarte w skardze kasacyjnej twierdzenie o niedopuszczalności interpretacji przepisów o uprawnieniach osób wykonujących pracę w warunkach szczególnych, wyłączającej z tego kręgu „pracowników zatrudnionych na stanowiskach niewymienionych w wykazach branżowych, pomimo że pracę taką faktycznie wykonywali”. Stwierdzenie takie sugerowało utworzenie w drodze wykładni prawa norm ustalających stanowiska pracy w szczególnych warunkach – poza wykazem ustalonym przez prawo – tylko ze względu na podobieństwo czynności wykonywanych na stanowiskach pracy niewymienionych w wykazach. Przeciwnie, właściwa jest jedynie taka interpretacja, którą zresztą przyjął Sąd drugiej instancji, że wykonywanie pracy w szczególnych warunkach należy oceniać według wykazów stanowiących załączniki do utrzymanego w mocy rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia

24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 i z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306). Chodzi przy tym tylko o rodzaj pracy określony w § 4-15 rozporządzenia, zgodnie z przypisaniem jej do działu przemysłu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia.

Przepis art. 32 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w zakresie, w jakim posługiwał się określeniem „w podmiotach, w których obowiązują wykazy stanowisk ustalone na podstawie przepisów dotychczasowych”, został wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03 (OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i Dz.U. Nr 144, poz. 1530) pozbawiony mocy prawnej, nie zmienia to jednak faktu, że wyodrębnienie prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym ma charakter stanowiskowo-branżowy. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi przemysłu ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia, wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, niepublikowany). Konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla określonego działu gospodarki, gdyż przyporządkowanie danego rodzaju pracy do określonej branży ma istotne znaczenie dla jej kwalifikacji jako pracy w szczególnych warunkach. Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości do oddzielnych działów oraz poszczególnych stanowisk w ramach gałęzi gospodarki nie jest przypadkowe i należy przyjąć, że konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale przemysłu jest umiejscowione (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, niepublikowane oraz z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, niepublikowany).

W tym zakresie Sąd drugiej instancji prawidłowo – na podstawie przepisów, do których ustawodawca odwołał się w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS – odniósł prace wykonywane przez ubezpieczonego do rodzaju prac lub stanowisk wymienionych w rozporządzeniu w sprawie wieku emerytalnego

pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach. Oceniając wykonywaną przez skarżącego pracę w odniesieniu do wykazu prac w szczególnych warunkach wymienionych w dziale A nie naruszył wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów przez błędną wykładnię. Ustalone czynności pracownicze bez wątpienia nie dotyczyły pracy w energetyce - związanej z wytwarzaniem i przesyłaniem energii elektrycznej i ciepłej oraz przy montażu, remoncie i eksploatacji urządzeń elektroenergetycznych i ciepłych, wymienionej w dziale II wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 24/09, niepubl.).

Nie jest wobec tego trafne stwierdzenie, że ubezpieczony w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy był narażony na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli pracownicy zatrudnieni w energetyce; w wykazie A dziale II pod pkt 1 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach wymienione są prace, których skarżący nie wykonywał jako pracownik zatrudniony w Wojskowym Rejonowym Zarządzie Kwaterunkowo-Budowlanym.

Dążenie skarżącego do zakwalifikowania jego pracy jako wykonywanej w szczególnych warunkach, skoncentrowane na dobraniu odpowiedniego przepisu do oceny charakteru rzeczywiście wykonywanych czynności, nie mogło się powieść także przez czynienie analogii do wykazu stanowisk elektromonter sieci i urządzeń elektroenergetycznych wskazanych w pkt 1 działu II wykazu A, stanowiącego załącznik do zarządzenia Ministra Obrony Narodowej Nr 48/MON z dnia 12 września 1983 r. Sąd nie naruszył tym samym – przez odmowę zastosowania – przepisów tego zarządzenia, w których wymieniono stanowiska “elektromonter sieci i urządzeń elektroenergetycznych”, przy czym należy zastrzec, że Minister Obrony Narodowej w piśmie z dnia 7 września 2011 r. stwierdził, że praca ubezpieczonego nie była pracą wykonywaną w szczególnych warunkach. Stwierdzenie to nie może być podważone ze względu na okoliczności wskazujące na szkodliwe warunki wykonywania pracy. Błędne jest identyfikowanie pracy skarżącego jako określonej w art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z pracami, o których stanowią § 1 i 2 zarządzenia Ministra Pracy i

Polityki Socjalnej z dnia 15 kwietnia 1988 r. w sprawie ustalania w układach zbiorowych pracy stopni szkodliwości dla zdrowia, szczególnej uciążliwości i niebezpieczeństwa występujących na stanowiskach pracy, uzasadniających dodatkowe wynagrodzenie (M.P. Nr 15. poz. 130), gdyż akt ten został wydany po ustaniu zatrudnienia skarżącego w warunkach, które opisywał jako wykonywane w warunkach szczególnych.

Wykazywanie faktu wykonywania pracy w szczególnych warunkach wbrew negatywnemu stwierdzeniu zakładu pracy na podstawie posiadanej dokumentacji (§ 2 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach) nie może opierać się na wykazywaniu zatrudnienia na stanowiskach niewymienionych w wykazach branżowych (§ 4 ust. 1 rozporządzenia). Stan faktyczny stanowiący podstawę dochodzonych uprawnień musi opisywać sytuację mieszczącą się w definicji pracy w szczególnych warunkach ujętej w art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, czyli pracę o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Nie może to być praca „zwyczajna”, powszechnie wykonywana, taka jak praca na stanowiskach elektryka-nawijacza, elektromontera-nawijacza i elektryka/elektromontera-nawijacza brygadzysty, polegająca na przewijaniu uzwojeń transformatorów, lutowaniu, czyszczeniu rozpuszczalnikami i lakierowaniu. Ustalenie, że taką właśnie pracę skarżący wykonywał, zostało dokonane bez naruszenia wskazanych w skardze przepisów postępowania art. 278 § 1, 227 i 232 zdanie drugie k.p.c. Co więcej, fakty te były bezsporne, a spór dotyczył zakwalifikowania tych czynności jako wykonywania pracy w warunkach szczególnych, zatem dotyczył subsumcji ustalonego stanu faktycznego do wykazu prac wymienionych w załączniku do rozporządzenia w prawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach, która stanowi materię zastrzeżoną dla sądu. W tym zakresie posiłkowanie się przez sąd opinią biegłego było niedopuszczalne (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 1 lipca 1998 r., I PKN 203/98, OSNAPiUS 1999 nr 15, poz. 478, z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 360/06,

niepublikowane, a także orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 1965 r., III CR 795/64, PiP 1966 z. 4–5, s. 831).

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

Z tytułu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej zasądzono na rzecz pełnomocnika wynagrodzenie stosownie do § 19 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).

/tp/